

Мова народу - показник його свідомості. Вона дзвінкова криниця на середохресній дорозі нашої свідомості. Її джерела б'ють десь від магми, тому й вогняна така. Читаю літературні твори й бачу всю історію рідного краю, осмислюю всі історичні віхи. Скільки ж довелось пережити страхіть, принижень і загроз! А мова знову розцвітає. У ній одухотворюється весь народ, вся Батьківщина, втілюється творчою силою в описі природи, криниці, червоної калини, білої берези. І хоча тепер не легкі для простого народу часи, однак продовжує лунати рідна пісня, звучать рідні серцю мелодії. Все це можна назвати духовністю. Окрім того, мова - це саме життя. Не буде мови - не буде народу; не буде народу - не буде нації, не буде нації - не буде держави. Відповідно, поки є мова, народ живе, зникає мова - народу немає. Мудрість гласить: "Відберіть у народу все, і він все може повернути, відберіть мову - і він ніколи вже не зможе створити її". Мова - засіб пізнання світу. Киньте в душу дитини, крім слова, його красу, і ви створите

те середовище, в якому проростає свідомість. Кожен з нас п'є духовне життя і силу з рідного слова, бо словом можна пояснити все, що нас оточує.

Література

1. Конституція України. - К., 1996 р.
2. Закон "Про мови в Українській РСР" // Відомості Ради (ВВР), 1989 р.
3. Українська мова як державна в Україні: Збірник матеріалів. - К.: Довіра, 1999 р. - С. 75.
4. Скуратівський Л.В. та ін. Українська мова: Збірник текстів для переказів / . - Київ: Форум, 2010 р.
5. Струганець Л. Культура мовлення. - Тернопіль: Мандрівець, 2012 р.

Шаповаленко Н.М.
кандидат філологічних наук, доцент кафедри
українознавства ОДУВС
Надійшла до редакції: 13.11.2013

УДК 343.11

ЗНАЧЕННЯ ІНСТИТУТУ АУТОНОМІЇ ДЛЯ САМОВИЗНАЧЕННЯ КОРІННИХ НАРОДІВ

Молчанов Б. О.
Горбунов С. Н.

Інститут автономії відомий давно, але протягом століть він залишається на стадії експерименту. Окремі держави час від часу безуспішно використовують автономію як інструмент підтримки або придушення народів і їх рухів. Отже, автономія залишається, по суті, явищем новим. Наукові дискусії про автономію і її режими були особливо поширені в кінці XIX - початку XX ст. [31]. У міжнародних договорах, у Лізі націй і в конституційній практиці держав визнається роль автономії як важливого елементу демократичного управління, який може бути ефективно використаний у багатонаціональному суспільстві. Хоча існують і протилежні думки.

В одних випадках автономія розглядається як захист осіб, які належать до груп меншин, в інших випадках вона набуває колективного характеру з урахуванням етнічних, релігійних і мовних ознак. Ступінь самоврядування, як і місцеві адміністративні одиниці, також може сильно відрізнятись. Існує багато найрізноманітніших прикладів: територія індіанців міскіто в Нікарагуа (за договором 1860 р. з Великобританією); територія Мемеля під суверенітетом Литви в 1924 р.; Аландські острови, статус яких визначено під егідою Ліги Націй договором між Фінляндією та Швецією в 1924 р.; Автономна провінція Еритрея під суверенітетом короля Ефіопії 1952 р.; Фарерські острови - Гренландія/Калааліт; острови Кука в Новій Зеландії; Курдистан в Іраку; Каталонія й країна Басків в Іспанії та ін.

Слово "автономія" походить з латинського "auto" (само) і "nomos" (управління, право) [13, 31]. Воно означає право встановлювати правила керувати власними справами. "Право управляти, керувати й судити" [15, 30]. Як правова концепція автономія досить невизначена та неточна й належить до такої неконкретної сфери як міжнародне право й міжнародні відносини [10, 7]. Часом висловлюється сумнів у дійсності такої правової категорії [9, 136]. "Автономія - категорія еластична й може набувати будь-яких форм соціальних і правових відносин. Вельми важко дати їй

© Б.О. Молчанов, С.Н. Горбунов, 2013

точне визначення, що створює проблеми для держав, політиків і для меншин. Вона може мати велику кількість різноманітних цілей" [27].

У міжнародному праві зміст поняття автономії також залишається полемічним, незважаючи на велику кількість національних прикладів. При уважному аналізі можна побачити правове закріплення окремих її елементів. Складність визначення терміна "автономія", при великій кількості пропонуваніх його складових, безсумнівна. Але окремі автори вбачають у невизначеності свої плюси: "У контексті прав меншин автономія виглядає як спрямовуюча, прагматична політика, що не виражена у встановленні жорстких норм і правил ... Автономія - швидше гарантія, а не право..." [30, 123]. Водночас "проголошення автономії є невід'ємним правом народу на самовизначення ... Головне в тому, що автономія повинна ґрунтуватися на вільному вираженні своєї волі населенням певної території, беручи до уваги історичні, національно-етнічні та інші особливості населення" [36, 5].

Існує думка про знаходження концепції автономії посередині між концепціями несамоурядної території та незалежної держави. Іншими словами, це означає можливість для населення території керувати своїм економічним, соціальним і культурним життям, не володіючи при цьому незалежністю [24, 182]. Інша точка зору, це "часткова незалежність від впливу центрального уряду для групи чи регіону у вирішенні певних питань, узгоджена між центром і регіоном" [10, 31-40]. "Щось середнє між суверенною державою і повним підпорядкуванням загальнонаціональній владі". Представляється вірним зауваження про те, що автономія завжди зберігає зв'язок з державою, частиною якої є [7, 111-112].

У міжнародних і двосторонніх документах, а також у конституційних положеннях, що стосуються меншин і корінних народів, автономія виявляється в таких виразах, як "самоврядування", "місцева адміністрація", "автономна адміністрація", "місцеве управління" і т.д.

ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС

За заявою делегації Нікарагуа, поняття автономії включає зміст і значення концепції самовизначення [5, 797], однак, залишається неясним, чи існує згідно з міжнародним правом право на неї. Щодо цього існують різні думки. На думку Д. Сандерса, концепція автономії представлена як у конституційному, так і в міжнародному праві [23, 17]. М. Суксі вважає, що “автономія, безумовно, існує на конституційному рівні й застосовна для реалізації права на внутрішнє самовизначення”. Факт визнання в міжнародному праві певних колективних прав автоматично не тягне за собою існування права на автономію, “безсумнівно, на рівні загального міжнародного права права на автономію не існує. Отже, воно не є особливим правом. Водночас різні міжнародно-правові документи вказують на можливість утворення автономії як форми внутрішнього суверенітету” [28, 152].

Незважаючи на популярність автономії та децентралізації влади з метою вирішення етнічних конфліктів, яка зросла в 1990-х роках, як на національному, так і на міжнародному рівнях, автономія так і не отримала належного оформлення в міжнародному праві. Як правило, питання освіти й існування автономій належать до конституційного права, будучи, таким чином, виведеними з сфери контролю міжнародного права, хоча воно може впливати на політику держав у внутрішніх справах. “До того часу, поки держава не взяла на себе певні зобов’язання щодо угод про автономію, питання про утворення автономій залишається суто внутрішньою справою цієї держави” [11, 87].

Спецдоповідач ООН А. Ейде висловив сумніви з приводу існування в міжнародному праві права автономії. Він, однак, визнав можливість появи такого права через реалізацію таких міжнародно-правових інструментів, як Декларація ООН про меншини та Декларація про права корінних народів. А.Ейде не заперечив значення місцевих угод про автономію, що укладаються за потребий не порушують існуючі кордони. Держави повинні знаходити такі рішення, щоб забезпечувати потреби різних етнічних і мовних груп [19, 6].

Показовими в цьому сенсі є положення Декларації ООН про права осіб, які належать до національних, етнічних, релігійних і мовних меншин, 1992 р. Найбільш важливий зміст ст. 2 (3), де сказано про право меншин на участь: “Особи, які належать до меншин, мають право активної участі в прийнятті на національному і, де це необхідно, регіональному рівні рішень, що стосуються тієї меншини, до якої вони належать або тих регіонів, в яких вони проживають, у порядку, що не суперечить національному законодавству”.

Йдеться не більш ніж про культурну автономію індивідів, зі статті не випливає права на територіальну автономію. Проте стаття заохочує різноманіття й плюралізм у структурі демократичного правління. Як зазначав у своїй роботі П. Торнберрі: “У Декларації (про права меншин) не згадується право на автономію, але “активна” участь через місцеві національні організації може зажадати створення автономій для досягнення цілей Декларації” [18, 264].

Таке формулювання закріплює, зокрема, права народів у незалежних країнах на використання своїх прав без втручання ззовні. Параграф 35 Документа Конференції з людського виміру в Копенгагені (ОБСЄ) 1990 р. наголошує: “Сторони зобов’язуються поважати право осіб, які належать до національних меншин, на ефективну

участь у громадських справах, включаючи участь у справах, що відносяться до захисту й забезпечення ідентичності цих меншин. Держави-учасниці будуть вживати заходів щодо захисту й створення умов для забезпечення етнічної, культурної, мовної та релігійної ідентичності національних меншин шляхом створення необхідних для досягнення цих цілей місцевих або автономних органів влади, згідно зі специфічними історичними й територіальними умовами проживання таких меншин і з політикою держав” [37, 653-664].

Повага плюралізму, розмаїття, множинності культур і “права участі населення в управлінні країною” є новими цінностями процесу розвитку [33, 34]. Саме проблеми внутрішнього самовизначення утворюють ядро, навколо якого формуються ці нові правові цінності [34, 33]. Демократична влада - не тільки показник законності існування незалежної держави, це ще й гарантія дотримання прав людини відповідно до міжнародного права, без розрізнення за ознаками раси, етнічної приналежності, релігії або мови. Визначальним фактором у новій ситуації є демократичне управління, що забезпечує охорону навколишнього середовища, в якій індивіди та групи людей самі визначають спрямованість своєї політичної, економічної та соціальної активності [34, 47].

Так, головним у принципі самовизначення стає внутрішнє самовизначення, що й зумовлює нову роль цього поняття. За словами І. Даес, голови Робочої Групи з корінним населенням (WGIP), внутрішнє самовизначення дозволяє народам обрати свою політичну орієнтацію, впливати на політичний порядок у місцях проживання та зберігати свою культурну, етнічну, історичну й територіальну ідентичність.

Автономія отримує все більше визнання як важливий компонент внутрішнього самовизначення. Багато держав готові створювати різні моделі автономій у відповідь на загрозу етнічних конфліктів і політичні вимоги меншин. Наприклад, у заяві Екватору говорилося: “Принцип самовизначення не може суперечити невід’ємному принципу поваги територіальній цілісності держав. Порушення цього принципу створюватиме загрозу тендітному міжнародному миру... Концепція демократичного управління вимагає зміцнення, тому що вона повинна послужити розвитку державами методів найбільш ефективного використання потенціалу своїх суспільств... Законні очікування різних громад можуть реалізуватися при максимальному залученні місцевої влади до процесу прийняття рішень” [3, 5].

У практиці ООН концепція автономії виникла як альтернатива самовизначенню, що забезпечує реалізацію прав, які виникають у результаті внутрішнього самовизначення [6, 332]. Дійсно, автономія - одна з найбільш важливих складових права на самовизначення в ліберальних демократіях [22, 225-252].

Оскільки все населення даної території має право на самовизначення, модель автономії вибирається так, щоб задовольнити інтереси тієї чи іншої групи населення на території чи територіях держави, виходячи з історичних, політичних, культурних чи економічних міркувань. Отже, автономія має можливості для захисту й забезпечення прав корінних народів, оскільки дозволяє населенню автономного регіону займатися вирішенням власних проблем, залишаючи більш важливі питання, такі як зовнішня політика, безпека, імміграція та ін., у компетенції держави.

Вимога автономії з боку груп розглядається як

вимога обмеженого самовизначення. У такому разі автономія через самовизначення - це *modus operandi* для реалізації законних колективних прав у федеративній державі [17, 100]. Передбачається, що, якщо держава порушує фундаментальні права груп, останні можуть використовувати право на самовизначення для внесення конституційних змін, що забезпечують їх захист шляхом створення автономії в складі гнучкої федеральної структури. У разі відмови меншинам справедливості, гноблені групи могли б зажадати сецесії на підставі права на самовизначення [17, 92]. Автономія нерозривно пов'язана з правом на самовизначення, що належить корінним народам, що б не входило в традиційне розуміння автономії й у доктрину права на самовизначення. "Реалізація права на самовизначення включає в себе широкий спектр політичного вибору: отримання незалежності, федерація й різні форми автономії або оптація" [14, 48].

Спецдоповідач А. Ейде більш обережний з висновками, хоча визнає взаємозв'язок між автономією та меншинами: "Менш ясно, чи мають групи право, на підставі права на самовизначення, на деяке самоврядування або автономію в державі ... у деяких випадках окремі форми територіального поділу можуть служити практичному забезпеченню існування та ідентичності етнічної групи, якщо це не суперечить демократії..." [19, 6].

Висловлювалась думка, що автономія "на один щабель вище концепції прав меншин, і на один щабель нижче повного самовизначення". На думку спецдоповідача, автономія відповідає "високим або навіть вищим очікуванням меншин", це "найвищий можливий рівень забезпечення прав", на який можуть розраховувати меншини, залишаючись у межах держави, у рамках національного законодавства [19, 6]. Корінні народи можуть опинитися в дуже вигідному становищі: володіючи правом на автономію, вони також можуть користуватися правами меншин. Однак автономія відноситься не тільки до меншин, а й створюється внаслідок регіональних відмінностей.

Традиційний погляд на автономію постійно й повільно змінюється. Сьогодні починає переважати думка про те, що угоди про створення автономії або відповідні рішення повинні припускати передачу ряду владних повноважень з центру в регіони й таким чином вирішувати етнічні конфлікти, як це відбувалося в Боснії і Герцеговині, Шрі-Ланці та в Косово [35, 321].

Окремі держави вже сьогодні готові погодитися з необхідністю включення концепції автономії в систему міжнародного права. Австрія й Україна визнали автономію "важливою концепцією" і одним із принципів міжнародного права, відповідно [3, 8]. Продовжуючи наполягати на визнанні важливої ролі автономії, представник Ліхтенштейну стверджував, що принцип автономії повністю відповідає визнаним принципам територіальної цілісності й невтручання у внутрішні справи держав [3, 11].

У ході дебатів про право на самовизначення на 49 Сесії Генеральної Асамблеї ООН, делегація Ліхтенштейну підкреслювала, що "висловлена ініціатива пропонує шляхи й методи розумного виразу існуючих очікувань у вигляді надання вільного вибору в широкому діапазоні від створення місцевої адміністрації з обмеженими повноваженнями, до внутрішнього самоврядування" [4, 5]. При обговоренні питання про право народів на самоврядування було заявлено, що самовизначення через автономію - це один зі шляхів,

яким вони можуть заявити про свою самобутність, відповідаючи існуючим принципам міжнародного права [32].

Делегат від Еквадору повідомив, що в його країні вже створена схема розподілу влади й передачі її місцевому населенню, що відповідає обговорюваному принципу. Естонський делегат заявив, що доктрина самовизначення повинна розвиватися й поза колоніального контексту, у формі автономії. На його думку, такі прогресивні дії запобігають виникненню етнічних конфліктів. З цим погодилися делегати Уругваю, Угорщини та Вірменії.

Остання відзначила важливість дій держави щодо створення автономії для реалізації права на самовизначення. Це "допоможе зв'язати право на самовизначення з принципом територіальної цілісності" [3, 3-4]. Словенія зазначила, що принцип самовизначення повинен тлумачитися з "урахуванням виникаючих ситуацій". У 1996 році ОБСЄ визнала, що "вища ступінь самоврядування" досягається через самовизначення. Це відображає розвиток європейського правового підходу зі значним потенціалом реалізації права на самовизначення через автономію [25, 23]. Деякі політологи розглядають автономію як "загальну демократію". Ця теорія вважається подальшим розвитком концепції внутрішнього самоврядування. Означає ця теорія систему, що діє в демократичному оточенні й підтримує "спільний плюралізм, при якому різні групи можуть підтримувати й розвивати свою ідентичність і свої якості" [33, 10].

Один з авторів теорії "загальної демократії" А. Ліджфарт позначив автономію як один з найважливіших елементів загальної демократії, не в останню чергу через те, що вона створює можливості для забезпечення інтересів меншин. Теорія є наступним щаблем у розвитку права на самовизначення. Це демократія з обов'язковим розподілом влади з використанням демократичних методів підтримки балансу владних повноважень між співіснуючими групами. Це може зажадати створення "великої коаліції", заснованої на розподілі виконавчої влади та певною мірою самовизначення для кожної з груп, незалежно від того, чи вони живуть разом або окремо [2, 275-287].

Загальна демократія також дає етнічним групам (підгрупам великих груп) можливість найбільш ефективно управляти своїм розвитком у галузі культури. Іншими словами, автономія при загальній демократії відповідає "територіальному федералізму". Зокрема, зазначено, що загальна демократія може бути альтернативою "мажоритарному типу демократії" і вона "більше підходить для ефективного управління в плюралістичних суспільствах, розділених за етнічними, мовними, релігійними або культурними ознаками, там, де ці групи ясно помітні" [1, 89]. Проте автономія та самовизначення - різні поняття. Якщо перше означає тільки право на самоврядування, то друге наділяє народи в даній державі правом визначати, без втручання ззовні, форму державного або політичного устрою.

Є й інші істотні відмінності. Якщо для права на самовизначення основою є право на незалежність і повний суверенітет, то для автономії характерна лише часткова незалежність у вигляді самоврядування. Навіть якщо врахувати, що деяка незалежність закладена в угоді про утворення автономії, повний суверенітет тут виключається. Це не повинно сприйматися як повна відмінність автономії та самовизначення, оскільки автономія володіє деякими основними ознаками

внутрішнього самовизначення.

Незважаючи на те, що в міжнародному праві немає прямої вказівки на існування права на автономію, внутрішньодержавні угоди про створення автономій можуть якоюсь мірою означати визнання права на самовизначення. Стверджується, що самовизначення в постколоніальну еру може продовжити свій розвиток у напрямку росту вимог меншин про участь у політичних і економічних процесах або пошуку рішень етнічних конфліктів. Отже, розвиток найбільш передової в післявоєнний період міжнародно-правової концепції внутрішнього самовизначення може залежати від ступеня включення в її зміст ідеї автономії [16, 55-82].

На думку міжнародних експертів, загальне право на автономію зможе вирішити труднощі, які не можуть бути вирішені ні в рамках індивідуальних прав людини, ні в рамках концепції самовизначення [12, 365]. На цій стадії важко припустити, що таке широке поняття, як "автономія", може розумітися як право, але можливості, які виникають у зв'язку з нею, дозволяють більш детально розглядати питання про самовизначення. Водночас ми повинні визнати, що якщо розуміти самовизначення як представницьке правління, то в різних ситуаціях це може включати в себе відповідні ступені автономії. Як вказувалося вище, представницьке правління вимагає наявності можливостей політичної участі й, у певних випадках, автономні структури можуть виявитися найкращою основою як для участі в широких політичних процесах і в прийнятті рішень, актуальних для спільнот, так і для реалізації політики й надання послуг (соціальних, політичних і ін.). У сфері надання послуг автономія може допомогти переконатися в тому, що надавані послуги найбільш відповідають потребам зацікавленої групи.

Автономія має також переваги в сенсі збереження самобутності, визначаючи місце груп у суспільному житті, даючи їм можливість зберігати й підтримувати свої цінності та взаємодіяти, як групам, з іншими частинами суспільства. Яким би не був механізм створення автономії, процеси, необхідні для визначення її рівня й структур у різних ситуаціях, включають облік самобутнього характеру відповідних громад, а також, яким чином ця самобутність може й повинна бути виражена, збережена і розвинена. Про облік самобутності при вирішенні питань політичної участі писали Франк, Хіггінс, Пеллет, Шоу й Томушат (цит. вище). Надання меншинам і корінним народам автономії виглядає як загроза стабільності державної системи. Однак багато вчених і юристів вважають, що наділення автономними правами може скорочувати етнічні конфлікти, у разі, якщо договірні сторони будуть розумно ними користуватися.

Вимога регіональної політичної автономії може додати правам корінних народів нового виміру. Етнічні групи вважають режим автономії необхідним "не просто для забезпечення свого виживання в майбутньому, але, головним чином, щоб уникнути гноблення й насильства" [26, 1540]. У літературі зустрічається вираз, що автономія необхідна меншинам "як вода потрібна рибі" [29, 97]. Багато етнічних груп, що домагаються великих політичних прав, вважають, що етнічно виділені й сегреговані "автономні анклавні" можуть служити як етнічні фортеці, які проводять межу між "нами" та "іншими". Тим самим будуть укріплені й захищені від зникнення етнічні особливості.

Глобалізація державних інститутів, з точки зору

етнічних груп, стримує й перешкоджає розвитку етнічних традицій, культур та інших яскравих етнічних ознак. Тоді як нечисленні етнічні групи в слабозрозумітих і неіндустріальних країнах існували відокремлено чи повністю ізольовано від зовнішнього світу, у сучасних глобалізованих суспільствах етнічні групи не могли б вижити без впливу з боку. Перед загрозою асиміляції або, рідше, злиття більшість етнічних груп сьогодні борються за збереження своєї етнічної й культурної ідентичності, своєї системи цінностей і своїх переконань [21, 43].

Більшість етнічних груп впевнені, що, якщо превентивні заходи не будуть прийняті, вони будуть підпорядковані домінуючим групам. Зіткнення між різними етнічними групами й племенами демонструють готовність членів цих груп йти на все заради захисту від передбачуваних ворогів. Створення анклавів, які забезпечили б етнічним групам хоч якусь безпеку, вимагає наявності політичної влади або певного ступеня незалежності від центральних властей.

Література:

1. A.Eide, "ApproachestoMinorityProtection" // PhillipsandRosas (eds.), The UN MinorityRightsDeclaration, Abo-AcademiUniversityInstituteforHumanRightsandMinorityRightsGroupInternational, Turkey/London, 1993.
2. A.Lijphart, "Self-DeterminationVersusPre-DeterminationofEthnicMinoritiesinPower-SharingSystems" //Kymli-chka (ed.), MulticulturalCitizenship: A LiberalTheoryofMinorityRights, ClarendonPress, Oxford, 1995.
3. A/C.3/48/SR.21, 26 November 1993, p. 16.
4. A/C.3/49/SR, 25 October 1994, p. 12-13.
5. Barsh R.L. "IndigenousPeoplesandtheCommissiononHumanRights: A caseofthelmmovableObjectandtheIrresistibleForce" // 18(4), HRQ, 1996.
6. Cassese A. Self-Determination ofPeoples: A LegalReappraisal, CambridgeUniversityPress, Cambridge, 1995.
7. Crawford J. TheCreationofStatesinInternationalLaw, ClarendonPress, Oxford, 1979.
8. Frank T.M. "TheEmergingRighttoDemocraticGovernance" // 86 AJIL, 1992.
9. Friedlander R.A. "AutonomyandtheThirteenColonies: WasTheAmericanRevolutionReallyNecessary?" // Y. Dinstein (ed.), ModelsofAutonomy, TransactionBooks, NewBrunswick, USA, 1981.
10. H.-J. Heintze "OntheLegalUnderstandingofAutonomy" // Suksi (ed.) Autonomy: ApplicationsandImplications. KluwerLawInternational, 1998.
11. Hannikainen L. "Self-DeterminationandAutomyinInternationalLaw" // M. Suksi (ed.), Autonomy: ApplicationsandImplications, KluwerLawInternational, 1998.
12. Hannum H. Autonomy, SovereigntyandSelf-Determination: TheAccommodationofConflictingRights, 1996.
13. Harhoff F. "InstitutionsofAutonomy" // 55 Nord. J. Int. L., 1986.
14. BrownlieI. TreatiesandIndigenousPeoples, ClarendonPress, Oxford, 1992.
15. Jellinek G. AllgemeineStaatslehre, HermannGentnerverlag, BadHomburg, 1960.
16. PlogM. DemocraticTheoryandMinorityRights: InternationalExternalGroupRightsin a GlobalDemocracy // InternationalJournalonMinorityandGroupRights 10, 2003.
17. KimminichO. "A FederalRightof

Self-Determination” // C. Tomushat (ed.), *Modern Law of Self-Determination*, Martinus Nijhof Dordrecht, 1993.

18. Thornberry P. “The UN Declaration on the Right of Persons Belonging to National, Ethnic, religious and linguistic Minorities: Background, Analysis and Observations” // A. Phillips and A. Rosas (eds.), *The UN Minority Rights Declaration*, Abo-Academi University Institute for Human Rights and Minority Rights Group International, Turku/London, 1993.

19. Possible Ways and means of Facilitating the Peaceful and Constructive Solution of Problems Involving Minorities, UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1993/34, 10 August 1993.

20. Possible Ways and Means of Facilitating the Peaceful Solution of Problems of Minorities, UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1993/34, p. 88, p. 124.

21. Stavenhagen R. *Ethnic Conflicts and the Nation-State*. Macmillan Press. - 1996.

22. Rosas A. “Internal Self-Determination” // C. Tomushat, (ed.), *Modern Law of Self-Determination*, Martinus Nijhof, Dordrecht, 1993.

23. Sanders D. “Is Autonomy a Principle of International Law” // 55 Nord. - J. Int. L., 1986.

24. Sohn L.B. “The Concept of Autonomy in International Law and the Practice of the UN” // 15(2) ILR, 1980.

25. Statement of the OSCE Chairman-in-Office in OSCE Decisions 1996, Lisbon Document, Annex I, 1996.

26. Steiner H.J. “Ideals and Counter in the Struggle over Autonomy Regimes for Minorities” // 66 Notre Dame LR, 1991.

27. Suksi M. *Autonomy: Applications and Implications*, Kluwer Law International, 1998.

28. Suksi M.J. “On the Entrenchment of Autonomy”,

Kluwer Law International, The Hague, 1998.

29. Tabajdi C.X. *Current Questions of International Minority Protection at the End of 1994* // M. Suksi (ed.) *Autonomy: Applications and Implications*, Kluwer Law International, The Hague, 1998.

30. Thornberry P. “Images of Autonomy and Individual and Collective Rights in International Human Rights on the Rights of Minorities”, Kluwer Law International, 1998.

31. Thornberry P. *International Law and the Rights of Minorities*, Clarendon Press, Oxford, 1991. - Ch. 2.

32. UN Doc. A/51/392, 414 and A/51/532-S/1996/864.

33. UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1996/2, 30 November 1995, p. 38.

34. UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1992/37, p. 165.

35. Yearbook, UN and the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, 1996.

36. Блищенко И.П. Автономия и международное право // Московский журнал международного права. - № 1. - 1998.

37. Международные акты о правах человека. - Сборник документов. М., 1998.

Молчанов Б. О.

*доктор юридичних наук, професор
Російського університету дружби народів*

Горбунов С. Н.

*кандидат юридичних наук,
доцент Північного (Арктичного) федерального
університету імені М.В. Ломоносова,*

м. Архангельськ

Надійшла до редакції: 11.11.2013

УДК 340.12

ПРАВОВА КОМУНІКАЦІЯ ЯК СПОСІБ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРАВОВИХ ЗНАКІВ

Бортняк А. Ф.

Сприймаючи правове мислення як спосіб відтворення правової реальності та правосвідомість як засіб творення правових знаків, наступним елементом вивчення психосеміотики правовідносин логічно має стати механізм реалізації цих знаків. Таким механізмом є не що інше, як правова комунікація. Тому мета даної статті - продемонструвати правову комунікацію як спосіб функціонування правових знаків.

Проблему співвідношення мислення, свідомості, поведінки, спілкування й знаків як засобів, завдяки яким відбуваються всі названі вище процеси, певною мірою досліджували в різних наукових сферах - психології, соціології, комунікативістиці, лінгвістиці й навіть юриспруденції. Ми ж введемо цю проблематику в контекст психосеміотики.

Говорячи про комунікативний підхід до розуміння правовідносин, насамперед слід згадати комунікативну теорію права А.В. Полякова та теорію діалогу в праві І.Л. Честнова.

А.В. Поляков одним із перших з-поміж російських науковців, які досліджували проблеми права та його функціонування в суспільстві, підкреслив комунікативну, а отже, і поведінкову спрямованість права. Адже право (хоча слід зауважити, що дослідник здебільшого послуговувався поняттям “закон”) покликане в порядку-

увати комунікативні дії та дискурсивне взаєморозуміння в межах конкретної правової реальності, базуючись переважно на глибинному рівні суспільних відносин як різновиду комунікативних взаємозв'язків [1].

Відомий російських теоретик права І.Л. Честнов, базуючись на діалогічному підході М.М. Бахтіна, М. Бубера, Ф. Розенцвейга, О. Розенштока-Хюссі, а також діалогічних ідей у семіотиці Ю.М. Лотмана, Б.А. Успенського та інших, розглядає право як діалог у діахронному (історичному) і синхронному вимірі, подаючи механізм відтворення права й розуміючи при цьому діалог насамперед онтологічно; робить висновки про діалогічність соціального буття й правової дійсності [2]. Цей учений говорить про так званий внутрішній діалог права (у процесі взаємоузгодження норм під час становлення правової системи), багатоголосся (через наявність протилежних моментів, ідеального та реального, належного й наявного), діалог з іншими соціальними явищами (економікою, політикою, культурою), діалог зі суспільством загалом як метасистемою та трансцендентною основою права.

Серед українських філософів-комунікативістів особливої уваги заслуговує А. Єрмоленко, який акцентує на високому рівні інтерсуб'єктивності, що властива суспільній комунікації і є “щонайважливішою сполучною ланкою між різними, багато в чому протилежними течіями кінця